

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 9 juni 2009

Mål nr

B 2214-08

KLAGANDE

PS

Ombud och offentlig försvarare: Advokat MB

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Våldsamt motstånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom den 11 april 2008 i mål B 1293-07

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom ogillar Högsta domstolen åtalet och undanröjer skyldigheten för PS att betala avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

PS tillerkänns ersättning av allmänna medel för sina kostnader för bevisning vid tingsrätten med åttahundrasextio (860) kr.

För biträde åt PS i Högsta domstolen tillerkänns MB ersättning av allmänna medel med femtusenfyrahundrafyrakronor (5 404 kr), avseende arbete. Denna kostnad skall stanna på staten. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 1 081 kr.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

PS har yrkat i första hand att åtalet mot honom skall ogillas och i andra hand att målet skall återförvisas till hovrätten för ny prövning.

Riksåklagaren har anfört att Högsta domstolen med undanröjande av hovrättens dom i erforderliga delar bör visa målet åter till hovrätten för ny prövning.

DOMSKÄL

Bakgrund

Åklagaren yrkade ansvar mot PS för våldsamt motstånd enligt följande gärningsbeskrivning. ”S har den 17 augusti 2006 på T-centralens tunnelbanestation i Stockholm, när han av väktarna P och A omhändertagits och senare gripits, satt sig till motvärn mot dessa i deras myndighetsutövning genom att kränga med kroppen och sprattla med armar och ben.”

PS, som i tingsrätten inte hade någon offentlig försvarare, förnekade brott.

Vid huvudförhandlingen i tingsrätten hördes på åklagarens begäran PS samt de två väktarna HP och CA. PS åberopade vittnesförhör med MTK som var tillsammans med honom vid händelsen.

Enligt vad som redovisats i tingsrättens dom berättade de hörda personerna vid tingsrätten sammanfattningsvis följande. PS: En vakt bad hans vän M lämna perrongen. Vakten tillkallade kolleger som kom och grep tag i M. Han följde efter. Efter tillsägelse av en av vakterna lämnade han perrongen. Utanför försökte han förklara det inträffade för flera vakter. En av vakterna var mycket aggressiv och ville gripa honom, vilket skedde med hjälp av kolleger. Han gjorde inte något motstånd utan följde med till ett rum. Den aggressive vakten tog hans huvud och tryckte det mot backen. Den aggressive vaktens chef tog handgripligen bort vakten från honom. Han polisanmälde det inträffade efterföljande dag. HP: Han och hans kolleger beslutade att avvisa PS och en av hans vänner, MTK, från perrongen. Avvisningen skedde med visst stretande. Även utanför stationen, på Vasagatan, vägrade PS att lämna platsen. Han beslutade att omhänderta PS. När han grep tag i denne blev motväret ursinnigt, PS sparkade och viftade med armarna. PS greps för våldsamt motstånd och togs med till ett avräkningsrum för att invänta polis. I rummet fick PS sitta på golvet. Vid ett tillfälle lades han ner på golvet. HP uppfattade inget övervåld. CA: Hans kollega HP avvisade PS från perrongen. PS uppfattades som motsträvig, bl.a. tog denne tag i en ledstång. Utanför stationen, på Vasagatan, uppfattade han att PS ansåg sig ha blivit felbehandlad, att han ville förklara detta för kollegerna och inte avlägsna sig från platsen. PS greps, varpå denne gjorde motstånd. De lade ner PS på backen. Efter en stund lugnade situationen ner sig och PS togs in i ett avräkningsrum där han fick tala med gruppledaren. MTK: På perrongen hörde han en flicka skrika något högt. Han frågade PS vad som hände eftersom han inte förstår svenska. En vakt sade till dem att lämna platsen. De gick en bit bort. Strax därefter kom en vakt och tog tag i honom och förde honom uppför en trappa. En annan vakt tog med PS. Eftersom PS gick bakom honom känner han inte till hur avvisningen av denne utfördes, annat än att det var en vakt som höll i honom. Han såg inget

motstånd från PS. Utanför stationen höll en av vakterna kvar PS, ganska hårt, och förde sedan bort honom. Inte heller under denna situation såg han något motstånd från PS. Han förstod att något var fel och lämnade platsen.

Tingsrätten ogillade åtalet. Den fann, såvitt gällde avvisningen av PS från perrongen, att det inte kunde anses utrett att PS under det att han avvisades från perrongen agerat på ett sätt som konstituerar våldsamt motstånd. Denna bedömning grundade tingsrätten på att HP hade berättat att avvisningen av PS från perrongen skedde med visst stretande från dennes sida samt att även CA hade vittnat om att han uppfattade PS som motsträvig och att denne vid något tillfälle greppade tag i en ledstång, men att PS å sin sida hade berättat att han följt med frivilligt, en berättelse som vann visst stöd av vittnet MTK. När det gällde omhändertagandet på Vasagatan fann tingsrätten med hänsyn till de skiftande uppgifterna i målet att det inte kunde anses styrkt att PS gjort sig skyldig till våldsamt motstånd. Denna bedömning grundades bl.a. på att MTK hade uppgett att han inte såg något motstånd från PSs sida.

Åklagaren yrkade i hovrätten bifall till åtalet. Som bevisning åberopade åklagaren omförhör med HP och CA.

PS åberopade inledningsvis omförhör med MTK som kallades till huvudförhandlingen i hovrätten. Sedan MTK uppgett att han inte kunde komma den aktuella dagen förklarade PSs, av hovrätten förordnade, offentliga försvarare att vittnesförhöret med MTK kunde ske i form av banduppspelning av förhöret vid tingsrätten.

Enligt en anteckning på hovrättens dagboksblad meddelade hovrätten per telefon åklagaren att PS ändrat sin bevisuppgift och att hovrätten inte avsåg att kalla

MTK ex officio samt erinrade därvid om bestämmelsen i 51 kap. 23 § rättegångsbalken. Åklagaren åberopade inte omförhör med MTK.

Vid huvudförhandlingen i hovrätten hördes PS och HP på nytt. Förhören vid tingsrätten med CA och MTK spelades upp från band.

Hovrätten konstaterade i sin dom att PS och HP där hade berättat i huvudsaklig överensstämmelse med vad som antecknats i tingsrättens dom, men att HP bl.a. tillagt att motståndet från PSs sida ägde rum på Vasagatan vid tunnelbane-nedgången då PS försökte ta sig ner i tunnelbanan igen.

Hovrätten ansåg det genom HPs uppgifter, oavsett att PS inte vidgått att han gjorde något motstånd i samband med att han greps av HP, styrkt att PS gjort motstånd på sådant sätt att åtalet skulle bifallas.

Hovrätten uttalade sig särskilt beträffande frågan om den omständigheten, att de vid tingsrätten hörda vittnena CA och MTK inte hade hörts på nytt i hovrätten, på grund av bestämmelsen i 51 kap. 23 § rättegångsbalken utgjorde hinder för hovrätten att ändra tingsrättens dom i skuldfrågan. Hovrätten konstaterade därvid att det fanns ett inte obetydligt utrymme för att MTK inte iakttagit eller uppfattat allt som hände mellan PS och den ingripande vakten. Enligt hovrätten hade det således inte varit fråga om någon sådan tilltrossituation som avses i 51 kap. 23 § rättegångsbalken och hinder för hovrätten att ändra tingsrättens dom utan att MTK hördes på nytt förelåg därför inte.

Målet i Högsta domstolen

Tilltrosbestämmelsen i 51 kap. 23 § rättegångsbalken ändrades den 1 november

2008 med anledning av att förhör i tingsrätt skall dokumenteras med video (SFS 2005:683). Ändringen saknar emellertid betydelse när, som i detta mål, någon videodokumentation inte har skett. Såvitt nu är av intresse stadgas därför i bestämmelsen att om det vid huvudförhandling i tingsrätten hållits förhör inför rätten angående någon viss omständighet och avgörandet även i hovrätten beror av tilltron till den bevisningen, så får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset har tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras om den är till förmån för den tilltalade eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

Riksåklagaren har i Högsta domstolen anfört bl.a. följande. Tingsrätten har vägt de olika vittnesmålen mot varandra och funnit att det inte är styrkt att PS har gjort sig skyldig till våldsamt motstånd. Tingsrättens avgörande har således varit beroende av tilltron till alla vittnesmålen. Såväl tingsrätten som hovrättens minoritet har gjort bedömningen att MTKs uppgift – att han inte såg något motstånd – omfattar tiden från det att han och PS kom upp till Vasagatan och fram till dess PS fördes från platsen och att annat inte framkommit än att MTK befann sig på platsen under hela denna tidsperiod. Hovrättens majoritet har redan genom HPs vittnesmål funnit det styrkt att PS gjort sig skyldig till våldsamt motstånd och uttalar att det finns ett inte obetydligt utrymme för att MTK inte iakttagit eller uppfattat allt som hände mellan PS och den ingripande vakten. Hovrättens motivering torde förstås så att hovrättens slutsats av vad MTK har uppgett i tingsrätten är att denne inte har iakttagit eller i vart fall inte uppfattat hela händelseförloppet på Vasagatan och att hans vittnesmål därför inte behöver stå i strid med vad HP har uppgett. Jag har tagit del av banduppspelningen av förhöret med MTK och kan inte finna att denne har uppgett att han saknade uppsikt över PS eller att han lämnade platsen under den tid omhändertagandet pågick fram till dess att PS avlägsnades från platsen, dvs. under den tid det våldsamma mot-

ståndet påstås ha ägt rum. MTKs uppgifter i detta avseende kan i och för sig anses vara oklara, men han har inte fått några konkreta frågor om han hade direkt uppsikt över PS under den relevanta tidsperioden. Inte heller har han tillfrågats om när han lämnade platsen. Däremot har han uppgett att han såg att en kille höll hårt i PS, att de pratade, att de sedan tog med PS och att han inte såg något motstånd från PSs sida. Det får anses råda oklarhet om vad MTK har menat med sin utsaga och om hans iakttagelse är riktig. Tingsrätten, som har tagit upp bevisningen, får emellertid anses ha uppfattat honom så att han var kvar på platsen under hela den tid omhändertagandet pågick, att han hade uppsikt över PS under denna tid och att han inte såg något motstånd. Med anledning härav kan någon annan slutsats inte dras än att hovrätten, trots att den inte hört MTK och således inte haft tillfälle att genom frågor klargöra hans vid tingsrätten lämnade uppgifter, gjort en annan bedömning av hans iakttagelser under den i målet relevanta tiden än vad tingsrätten gjort. Även hovrättens dom är därför beroende av tilltron till MTKs uppgifter och det är alltså inte endast fråga om att hovrätten har dragit en annan slutsats av dem. Eftersom hovrätten har ansett att det inte varit fråga om en tilltrossituation har den inte prövat om det föreligger synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än vad tingsrätten antagit.

Sammanfattningsvis anser riksåklagaren att hovrätten dömt PS i strid mot 51 kap. 23 § rättegångsbalken. Enligt riksåklagaren är rättegångsfelet av sådan art att hovrättens dom, med stöd av 55 kap. 15 § andra stycket jämfört med 51 kap. 28 § rättegångsbalken, i erforderliga delar bör undanröjas och målet visas åter till hovrätten för ny prövning.

Högsta domstolen instämmer i riksåklagarens bedömning att avgörandet av målet såväl vid tingsrätten som i hovrätten har varit beroende av tilltron till MTKs uppgifter. Åklagaren har i hovrätten, trots att han av rätten uppmärksammats på

tilltrosbestämmelsen i 51 kap. 23 § rättegångsbalken, inte åberopat förhör med MTK. Att hovrätten därvid inte självant kallat vittnet till huvudförhandlingen utgör inte något rättegångsfel (NJA 2006 s. 457). Att hovrätten prövat målet utan att hålla omförhör med MTK utgör alltså inte något rättegångsfel. Däremot innebär det ett rättegångsfel att hovrätten, fastän MTK inte hörts på nytt i hovrätten, gjort en annan bevisvärdering än tingsrätten trots att det inte finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit. Felet har lett till en fällande dom i strid med bestämmelsen i 51 kap. 23 § rättegångsbalken.

Frågan är då om hovrättens dom i detta fall skall undanröjas och målet återförvisas till hovrätten, eller om åtalet skall prövas av Högsta domstolen.

Av 55 kap. 15 § andra stycket jämförd med 51 kap. 28 § rättegångsbalken följer att en förutsättning för undanröjande är att felet inte utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i Högsta domstolen (se NJA 2006 s. 457).

Om det vid huvudförhandling i lägre rätt har hållits förhör angående viss omständighet och avgörandet även i Högsta domstolen beror av tilltron till den bevisningen får hovrättens dom enligt 55 kap. 14 § rättegångsbalken ändras i den delen endast om hovrätten i samma del ändrat tingsrättens dom utan att ta upp beviset vid huvudförhandlingen. En sådan ändring får också göras om det är till förmån för den tilltalade.

I praxis har uttalats att enligt grunderna för 55 kap. 14 § rättegångsbalken även tingsrättens bevisvärdering omfattas av ett ändringsförbud i Högsta domstolen, motsvarande det i lagrummet angivna, för det fall att hovrätten – med hänsyn till den ståndpunkt den intagit till annat spørsmål – ej ingått i bedömning av den ifrågavarande bevisningens värde (NJA 1979 s. 773). I ett senare avgörande ut-

talas i anslutning till vad som nyss sagts att Högsta domstolen uppenbarligen inte bör tillerkännas större frihet i förhållande till tingsrättens bevisvärdering, om hovrätten – utan förnyad bevisupptagning och utan att finna synnerliga skäl till ändrad bevisvärdering – frångått tingsrättens bedömning i strid med 50 kap. 23 § eller 51 kap. 23 § rättegångsbalken (NJA 1981 s. 1052).

En prövning av målet i Högsta domstolen skall ske på samma underlag som i hovrätten. Det är därvid möjligt för Högsta domstolen att ändra hovrättens dom till förmån för den tilltalade. Felet kan därför utan väsentlig olägenhet avhjälpas i Högsta domstolen genom att åtalet prövas här.

Högsta domstolen skall, som framgått ovan, vid prövningen av det föreliggande åtalet utgå från tingsrättens värdering av tilltron till MTKs vittnesmål. Åtalet skall därför ogillas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Leif Thorsson, Torgny Håstad,
Anna Skarhed (referent), Gudmund Toijer och Stefan Lindskog
Föredragande revisionssekreterare: My Hedström